

“SEYF EL MÜLUK” DESTANI HAKKINDA BİLİNMEYEN BİR HAKİKAT

İmameddin Zekiyev

Azərbaycan edebiyatı gıbi kitap kültürü geleneklerinin kökünde de T rk l k, Aulusallık, insanlık gıbi güzel, asil etkenler durur. Eski dönemden ve Orta  ağ-dan başlayarak bilim, edebiyat, sanat, folklor incilerini yapanlar köklerine kırılmaz tellerle ne kadar bağlanmış ve ondan ne kadar beslenmişlerse, Azerbaycan kitap kültürünün temelini atanlar da gurur duydukları köke o kadar bağlanmış, insanları manevi açıdan beslemiş ve kendileri de manevi gıda almışlar.  nk  ulusal manevi değerlerden yoksun halk dünya kitap okyanusuna dalamaz. Bu gelenek yüzyıllarca m kemelleşerek kuşakların varislik ilişkilerinin gelişmesine yol açmıştır. Sonuçta  l ms z söz abidelerini yapanlar ve insanlara hizmet veren atalarımızdan miras kalmış manevi değerleri yüzyıllardan götürerek kuşaklar arasındaki varislik ilişkilerinin kırılmazlığını sağlamışlar. Böylesine unutulmaz simalar Azerbaycan'ın her bir bölgesinde çalışmalarıyla yüzlerce kitaba hayat vermişler. Örneğin, daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi 19.yüzyılda da Guba şehrini (Azerbaycan) değişik yaşam bölgelerinde bayağı sayıda mütercim ve hattat Türk, Arap, Fars ve s. dillerde sayısız nazım ve nesirle yazılmış kitaba hayat verseler bile şimdiye kadar hiçbirinin kitap kültürü alanındaki hizmetleri  ğrenilmemiştir. Aynı coğrafi alanda yaşamış Abdulla İbni Molla Ahmet Haputlu, Veliyulla İbni Molla Ahmet Bugudi, Kadir İbni Hacı Muhammet Gubayi, Abu Müslim İbni Molla Polat, İsmail İbni Kazım Efendi Haputlu, İşhak İbni Hacı Muhammet Çelebi Efendi el Gelhani Gubalı, Muhammet Haşim Efendi Ha mazi, Molla Tağı Derbendi, Mirza Muhammet Kerim İbni Molla Hacı Ali, Molla Hacı Ali İbni Muhammet şerif Derbendi, Hacı Muhammet İbni Hacı Ali Efendi Haputlu, Zeki Beledi Hacı Fettah Gonagkendi ve başka yazarların, mütercimlerin, hattatların emeği bugün de bilimsel araştırma gerektirir.

Bu nurlu kafa sahiplerinin 1773, 1829, 1834, 1837, 1850, 1852, 1853, 1854, 1859, 1862, 1865, 1888, 1898 ve s. yıllarda hazırladıkları bazı nazım ve nesir kitaplarının mahlas nüshaları AMEA Muhammet Fuzuli adına Elyazmaları Enstitüsü arşivinde korunuyor. Onların arasında Sadi Şirazi, Abdürrahman Cami, Muhammet Fuzuli, Ferideddin Atar ve b. edebiyat dehalarının Türk, Fars, Arap dillerinde kopyalanış kalem incileri yanında, Derbent komutanı Albay Şnitnikov'a ait Azerbaycan Türkçesinde nüshadan ünlü şair ve bilim adamı A.Bakıhanov'un (1794 - 1847) ricası üzerine kopyalamış 19 yapraktan oluşan yazarı belirlenmeyen "Derbentname" adlı elyazma, 173 yapraktan oluşan "Havername" destanının Azerbaycan Türkçesine çevrisi, aruz ve onun bahirleri hakkında Arapça yazılmış 41 yaprak yazı, büyük insanlarca Farsça yazılmış ve her satırının altında Azerbaycan Türkçesinde çevrili verilmiş 95 yapraktan oluşan elyazması örneği, Askeri adlı şairin Türkçe divanının kopyası, Ferište Divanında beyitlerin grameri ve anlam açıklamalarının Farsça ve Türkçe metni ve s. eserler de vardır. Büyük bir ihtimal, dünya ülkelerinin birçok kitap hazinelerinde ve özel koleksiyonlarda da bu kalem sahiplerinin yazdıkları, çevirdikleri ve kopyaladıkları yazılı örnekler olabilir.

Böylesine unutulmuş insanlardan birisi de adları geçen şair, bilim adamı, hattat vb. kitap sanatı adamlarıyla aynı yüzyılda yaşamış ve Türk dünyasına söz servetiyle şerefle hizmet vermiş Rizvan Elikli'dir (tahminen: 1833 - 1900). O döneminin ünlü aydınlarından olsa da, bu yazıya kadar ona ait okurlara ve araştırmacılara hiçbir şey belli değildi. Oysa o, Doğu ve dünya kitap kültürünün başarılarını iyi bellemişti. Türk, Arap, Fars, Elik ve s. dillerini iyi biliyordu. Azerbaycan'ın, Bakü, Şamahı, Derbent, Guba, Hınalık, Buduk, Haput vs. şehirlerinin kitapçıları, kitap siparişçileri, kalem sahipleriyle iletişim ona çok şey öğretmişti. A.Bakıhanov'un edebi eserlerinin 3 yüzyıla tanık olmuş Gubalı şair aşık Haltanlı Tağı'nın (1790 - 1906) divanının ve b. yazarların kitaplarının R.Elikli'nin el yazısıyla kopyalanmasına ait söylentiler şimdi de yerli halk arasında durmak bilmiyor... Komünist rejiminin 70 yıllık (1920 - 1990) döneminde onun kişiliğini ve hizmetlerini öğrenmeye çaba gösterilmemesi hem üzücüdür, hem de şaşırtıcı. Başka türlü dersek, şair, tercüman, metinci, edebiyatçı, hattat Rizvan Elikli'nin elinden büyük zevkle çalışılmış çok sayıda edebi, bilimsel, dini ve dünyevi kitap çıksa da, bugün onun hakkında kesin bir şeyler söylemek çok zor. Bunun önemli nedeni malzeme kıtlığıdır.

R.Elikli'nin yaşadığı köyün mimarisi güzel olan evleri olmasa da, ön cephesi mükemmel olan evleri çoktu. Bu köyün özel kitap atölyesi olmadığından o oturduğu evin odalarından birisini çalışma odası yapmıştı. Kitaplar burada yazılıyor, kontrol ediliyor ve ciltçiye veriliyordu. Onun bitirdiği kitapları İlyas adında bir Elikli ciltliyormuş...

Rizvan Elikli'nin Türk edebiyatında ve kitap kültürüne verdiği hizmetleri unutmamızı tarih ve onun gezgin ruhu affetmez. Doğalgazın ve elektriğin olmağı bir zamanda kendisine kadar kitap üreticileri gibi o zorluklarla karşılaşsa da zorlukları üstelemiştir. O bilim, edebiyat ve kitap kültürünün kalkınması uğruna karşılaştığı

zorluklara katlanmıştır. Kışın sert ayazında elleri ve ayakları soğuktan donsa bile gündüzleri güneş, geceleriye mum ışığında yapıp kullanıma sunduğu kitaplarla kaç tane donmuş beyinlerin buzunu çözmüş, kitap yapraklarına kopyaladığı manevi güneş ışınlarıyla insanların hayat yoluna ışık tutmuştur.

Rizvan Elikli'nin 19.yüzyılın 30'lu yıllarında Azerbaycan'ın eski kültür beşiklerinden olan Guba bölgesinin (şimdiki Guba şehrinin) Elik köyünde doğduğu, yüzyılın sonuna kadar yaşadığı düşünülüyor. Onu bizden büyük bir zaman farkı ayırsa bile, yıllar geçtikçe iyilikleri ve çalışmaları bu ışıklı kişiliği bize yaklaştırıyor ve sevdiriyor. Onun dönemine kadar hattatlık kitap kültürünün önemli alanı olmuştur. Tüm yüzyıllarda ona devlet ve dünyevi önem taşıyan bir çalışma olarak bakılması gerekir. Milyonları barındıran bu eski zanaatı uğraşı alanı olarak tercih etmiş kalem sahiplerinin emeğiyle devletin desteğiyle çalışmalar yapan kitap atölyelerinde, özel atölyelerde ve özel kütüphanelerde sayısız kitaplar dünya turnesine çıkış kazanmışlar. Onların bize ulaşmaları çok zor olsa da, tarihin iç katlarına çekilerek kaybolanları da az olmamış. Böylesine bir kader çok sayıda kitap üreticilerinden birisi olan R.Elikli'nin yaşamı ve çalışmasına ait kısa bilgi vermeyi ve bilmediğimiz gerçekleri ortaya çıkarmaya yardımını amaçlayan bu yazıyla onun ömür kitabının ilk sayfası açılıyor. Bu kitabın açılmamış diğer kapalı sayfalarının açılacağı güne kuşkusuz az, umudumuz çoktur. İnamla denilebilir ki zamanın bizden esirgediği sırların kapısını aralamayı başaracağımız o gün Rizvan Elikli'nin de gezgin ruhunun sevindiği gün olacaktır. Bu makale de işte bu amaç uğruna hizmetin bir örneğidir.

Unutulmuş şair, tercüman ve hattatın kalem incilerinin izini sürmek ve 19.yüzyıldaki ününü onarmak ulusal manevi değerlerimize saygının bir belirtisi olsa da, onun hakkında yalanları reddetme, gerçekleri onaylamaya çaba göstermek dönemin talebidir.

R.Elikli kendi dönemine kadar değişik hat örnekleriyle yazılmış, güzel resimlerle, ender minyatürlerle süslendirilmiş yüzlerce, binlerce zarif ciltli kitaplar görmüştü. Bu kitapların çoğu onun özel kütüphanesinin servetine dönüşmüştü. Hayat deneyimi ona başarılı sonucun şerefli emeğe yüceltilen abide olduğunu öğretmiş. Her bir halkın tarihinde olduğu gibi, Azerbaycan kitap kültürü tarihinde de yüzyıllardan yüzyıllara, kuşaktan kuşağa, elden ele geçip çoğaltılan nüshalar hesabına kitap servetini zenginleştiren abideler yanında, eklemeler (ek bilgiler) yapılmış, değişikliklere ve tahriflere uğrayan abideler de çoktu. Güzide metne müdahale etmesini sevmeyen R.Elikli'nin elinin ve kaleminin okşamasını görmüş elyazması kitaplar hattının güzelliğine, orijinaline sadıqlığına ve kusursuzluğuna göre hayretlendiren özellikleriyle dikkat odağı olmuştur. Bununla bile, gerektiği zaman o da okuduğu kitaplarda, çevirdiği veya kopyaladığı metinlerde gözlemlediği boşlukları, yanlışları, hataları görünce kendini tutamamış "düzeltmeler" yapmıştır. Onun şairlik, tercümanlık ve hattatlık çalışmalarına hiçbir zarar dokundurmayan ve bu üçlüğün yardımıyla düzeltmeler ve eklemeleri metnin eksiklerini ortadan kaldırmaya, çatlakları kaynaklayıp perdelamaya ve içerik anlam kalitesini zengin-

leştirmeye hizmet vermiştir. “Seyf el Müluk” halk destanının Farsçadan Azerbaycan Türkçesine 1281 (1864) yılı tarihli kusursuz elyazması nüshası¹ fikrimizin net kanıtıdır. Bu olgu onu belirtiyor ki Rizvan Elikli onun daha önceki çevrilerini yüksek düzeyli bir eser olarak görmeseydi o bu destanın yeniden Türkçeye aktarılmasına büyük bir hevesle kalkışmazdı. Bundan da böyle bir kanıya varıyoruz ki o hakkı çiğnenmiş Azerbaycan Türkü destanının yalnız tercümanı ve kopyalayanı değil. O destan üzerinde çalışmalar yaparken sanatkârlıkla tercümanlığın sentezini çift kanat olarak kullanarak metni kısıtlı düşünce mengenesinden kurtarmıştır. Bu onun metin bilimcisi olarak emeğinin başarısıdır.

Küçük hatalar düzeltilmezse büyük zararlara neden olur. Bu düşünceden yola çıkan gerçekliği dikkate alan R.Elikli iyi biliyordu ki kitap zayıf olursa, basit olursa, bin yıl geçse bile okurunu bulamaz. İşte bu fikre sadıklığın belirtisidir ki söz arınmasından geçen emeğinin sonucu dönemimize kadar gelebilmiştir. Ünlü metin bilimcisi ve arşivci bilim adamı, Prof. Dr. Şamil Cemşidov adı geçen destanın değişik adreslerde çalışmalar yapmış katiplerin hattıyla yazılmış ve AMBA M.Fuzuli adına Elyazmaları Enstitüsünde korunan 10 elyazması nüshasının kronoloji listesini sunarken² hiçbirinin hattatını ve yazıldığı yerin adını, hangi hatla ve alfabeyle yazıldığını, noktalama işaretleri, sayfa numaraları, süslemesi, minyatürü olmasını belirtmemiştir. Buna rağmen, bilim adamı bu elyazmalarının kıyaslamalı farklarını gözden geçirirken destanın Rizvan Elikli’nin hattıyla kopyalanmış nüshasını “Seyf el Müluk”ü en mükemmel destan örneği adlandırmış³, fakat onun (R.Elikli’n) adını söylememiştir. Nedense bu mükemmel elyazması AMBA Elyazmaları Enstitüsünün bastırıldığı, siyah beyaz ve renkli resimlerle, muazzam minyatürlerle süslediği, yüksek düzeyde ve kaliteli ciltte yaparak araştırmacılara ve meraklılarına sunduğu “Elyazmaları Katalogu”nun ilk cildine⁴ alınmamıştır. Bu ciltte kısa bibliyografisi verilmiş “Seyf el Müluk”ün 4 elyazması (Farsça 2, Azerbaycan Türkçesinde 2) nüshasından (s.420 - 421) birisinin (1860: Türkçe, katibi: Muhammet İbni Abdulla) Şamil Cemşidov’un araştırmasında adı geçmemiş. Buradan belli oluyor ki AMBA Elyazmaları Enstitüsünde korunan “Seyf el Müluk” destanı elyazmalarının sayısı 10 değil, 11’dir. Türkçe elyazması nüshalarının sayısıysa 8 değil, 9’dur. “Türk Elyazmaları Katalogu”ndaysa bu yazılı abidenin Türkçe olan, aynı adı taşıyan 10 elyazması kayda geçmiştir⁵. Orada belirtiliyor ki R.Elikli’nin imza nüshası “Azerbaycan milli destanı şeklini almış tek nüshadır” (s.12 - 13). Destanın elyazması ola-

¹ Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi (AMEA) M.Fuzuli adına Elyazmaları Enstitüsü, B. 2277 / 14100

² Seyf el Müluk. Bakü, Azərneşr, 1997. “Seyfel el Mülk”, s.5.

³ Yene orada, s. 10.

⁴ Elyazmaları katalogu, 1.cilt, (düzenleyen: M.Sultanov). Bakü, Azerbaycan Bilimler Akademisi yayınevi, 1963.

⁵ Türk Elyazmaları katalogu. Bakü, İlim yayınevi, 2007, cilt 1, s.12 – 17.

rak baskı nüshaları da ender kitaplar listesine alınmıştır. Elyazmaları Enstitüsünde korunun 6 baskı nüshasından 3'ü Tebriz, 2'si İstanbul, 1'i Kazan baskısıdır.

AMBA Elyazmaları Enstitüsünün "Elyazmaları Hazinesinde (Eserler)" dergisindeki makalesini Ş.Cemşidov Azerbaycan'da ilk defa kitap şeklinde bastırıldığı "Seyf el Müluk" destanının girişinde önsöz olarak vermiştir (Bakü, Azernesir, 1997, s. 3 - 12).

"Seyf el Müluk"ün Rizvan Elikli nüshası Azerbaycan edebiyatı ve kitabının ender incilerindedir. Çağdaş baskı kitaplarımızda transkripsiyon, çeviri, düzenleyen ve s. hakkında bilgi verildiği gibi bu kitapta da Farsçadan Türkçeye özgün çeviri yapan ve yeni varyantta çalışma yapan yazarın Rüzvan Elikli olmasını belirtmesi gerekirdi.

Arayışların sonucu böylesine bir kanıya gelmemize neden olur ki Rizvan Elikli "Seyf el Müluk"ün Tebriz, İstanbul, Kazan ve s. baskıları gibi Arap, Fars, Özbek varyantlarının da bazı elyazmaları nüshalarıyla tanışmıştı. Her bir nüshanın milli tonlarda perdahlandığını iyi bellemişti. Kendisine kadarki destancılık geleneklerini ve Türkçede yazıp okumaya büyük sevgisi olan yurttaşlarının isteklerini göz önünde bulundurarak, "Seyf el Müluk" destanını Farsçadan Türkçeye çevirirken ona derin zekâ, milli düşünce ve verimli sonuç açısından bakmayı tercih etmiştir. Kitap haline soktuğu destanda 900 mısradan fazla şiir örneğinin yer almasına rağmen, onun bir kısmı çeviri, diğer kısmıysa Rizvan Erkli'nin eklemeleridir. Birbirinin devamı olan bu kadar şiir örneklerinin (rubai, koşma ve s.) bayağı bir nesir parçalarını ustalıkla ütülemek R.Elikli'nin zengin bilgi, yetenek, şairlik, tercümanlık ve hattatlık deneyimine sahip olmasının habercisidir.

"Sef el Müluk"ün "Kitab-i Dede Korkut", "Aslı ve Kerem", "Haver-name", "Bahtiyar-name", "Aşık Garip" ve s. destanların ruhuyla sesleşen noktaları onu belirtiyor ki Rizvan Elikli kendisine kadarki yazılı ve sözlü edebiyat örneklerini iyi bilmeseydi bu sesleşme de görülmezdi. Kendi dönemine kadarki edebi, bilimsel, dini ve dünyevi değerlerle nefes olan R.Elikli yeniden hayat verdiyi ve kaybolmak tehlikesinden kurtardığı sayısız yazılı abide gibi "Seyf el Müluk"ü de beyaz kâğıt üzerine öylesine bir ustalıkla dizmiş ki gelecek kuşaklar onu okuyarak zevk alsınlar, gurur duysunlar. Doğu, o sıradan da Türk düşüncesinin ışığında ortaya çıkarıldığı bu eserle kalplerde sönmez meşale yakan R.Elikli'ni çağdaşlarına ve sonraki kuşaklara tanıtan da, sevdiren de bu misyonu olmuştur.

Eserler eserin gelişme basamaklarıdır. Bu gelişmede R.Elikli henüz tek eserle temsil olunmaktadır. Onun nesir dili gibi nazım dili de o kadar akıcı ve anlaşılıktır ki sözlüklere bakma gereksimi duyulmuyor. Bu etken destanın çevriden çok orijinal esere yakınlığını ve Türkçülük motifleri üzerinde köklenmesini sağlayan araç olarak büyük önem taşıyor. Birkaç örneğe göz atalım:

"Acı derdin - acı dermanı";

"El basaram Hak'tan gelen Kuran'a";

“Ezel benim okum deyibdir daşa”;
“Hemdemin derd oldu, dildarım mühlet”;
“Ne göyerib, sızıldayıb, ağlarsan”;
“Gözlerim tor getdi, yüreğim verem”;
“Açılmaz heç gamli könlüm, eger yüz min bahar olsa”;
“Çok münacat gıldım Hak dergahına”;
“Bahtım yar olmadı, tufana düştüm”;
“Megrib’den Meşrig’e sefer eyledim
Şehr-i viranede bir peri gördüm”;
“Kesildi ümmid her yandan, enisi gardaşımız yoktur,
Gam-ü mühlet sarayında yar-ü yoldaşımız yoktur”;
“B,r kes gılsa derde hemdem,
Ak günün gara gılmaz mı?
Aktarmaz mı hekim lokman,
Derdine çare gılmaz mı?”;
“Ahir meni avare eyledin, ey dost,
Işkın ile rüsva-yi cihan eyledin, ey dost
Men alem arasında sultan idim, elbet,
Sergeşte-yi devran-i cihan eyledin, ey dost” ve s.

Bu düşündürülen mısralar, beyitler, dörtlükler sanki 19.yüzyılın ortalarında değil, günümüzde yazılmış. “Seyf el Mülük”ün kıyaslamalı çevrileri, dili ve idea edebi özellikleri, yayılma alanları, Doğu halklarının yazılı ve sözlü edebiyatına etkisi ve s. ilişkin konular derinden araştırılırsa, birçok yenilikler ortaya çıkabilir.

Görüldüğü gibi, R.Elikli bu güzel söz gelinin üstüne Türk libası giyindirmekle onun sevilmeye ve seyahat alanlarını bayağı bir genişletmek amacını taşımıştır. Bu nüshanın (1864) okurları arasında büyük yankılama yapmasından dört sene sonra (1868) “Seyf el Mülük” destanının İstanbul’da Türkçe baskısının Azerbaycan’da da iyi karşılanması onun elyazması ve baskı nüshalarının yayılması sevincine sevinç katmış.

Araştırmalardan belli oluyor ki, “Seyf el Mülük” değişik adlarla baskılarının ortaya çıkana kadar elyazması nüshalarının Doğu’da, o sıradan Azerbaycan’da yayılması, meclislerde okunup dinlenmesi, büyük fikir alışverişine neden olması ve kalem sahiplerinin sanatına yansımada onun tercüman ve kâtiplerinin büyük emeği olmuştur. Onların en yeteneklilerinden birisi olan Rizvan Elikli’ye Allah yaktığı meşaleleri gürlleştirme becerisi vermeseydi adı ne akıllarda kalırdı, ne de kitap sayfalarında.

Adı geçen destanın tarihi, Doğu halklarının diline, söz sanatına, yazılı ve sözlü edebiyatına olumlu etkisi, “dilimizin özelliklerini yansıtan” destanlardan birisine dönüşmesi Azerbaycan’da öylesine bir açıklansa da, Rizvan Elikli’nin adının hiçbir araştırma eserinde, topluma hitap eden makale ve dersliklerde anılmaması üzücü-

dür. Oysa 19.yüzyılın ortalarına kadar “Seyf el Müluk” destanı ana dilinde birkaç defa yazıya alınsa da, yüzyılların sınavından çıkmış bu eski Doğu konusuna Azerbaycan Türkçesinde ilk defa mükemmellik özelliği kazandıran Rizvan Elikli olmuştur. Çok sayıda elyazması nüshaları içerisinde seçilen ve ilk defa baskıya değer görüleni de (1997) bu ünlü aydının imzalı nüshasıdır. Destanın Rizvan Elikli varyantının çağımıza ulaşması ve 133 yıl sonra da olsa Azerbaycan Türkçesinde üç bin baskı sayısı ile okur ve araştırmacıların kullanımına sunulması Azerbaycan - Türk edebiyatının ve kitap kültürünün önemli olayıdır. Küçük bir bölgenin büyük oğlunun yazarlık, şairlik, tercümanlık yeteneği birbirini öylesine tamamlamış ki eseri okuyan herkes böylesine bir kalem sahibinin unutulması duyarsızlıktan başka bir şey değildir.

Değer bir meselenin konulmasında ve çözümünde de R.Elikli'nin hakkının verilmemesi çok üzücü bir durum. Oysa böylesine bir yaklaşım “Seyf el Müluk”un 1864 yılı tarihli elyazması nüshasının tercümanı ve kâtibî (hattatı) hakkında bilinen tarihi gerçeği sahteletirmeye ve unutturmaya neden olabilir. Bu etken göz önünde bulundurulmadığından adı geçen nüshanın Bakü baskısının önsözünde (1997, s.10) yazılmış ki “bu varyantta başkahraman önce “Şehzade Mirza” adlanmış. Kâtip (kitap - İ.Z.) sonlukta da “Tamam oldu... (? - İ.Z.)’in kitabı Şehzade” sözleriyle biter”. Oysa bu nüshanın Azerbaycan Türkçesinde elyazması metninin ve kitap şeklinde baskısının sonu Farsça yazılmış bu sözlerle biter: “Temmet şod in kitabi - Şahzade. Der şehri meherrem, fi ruzi düşenbe, der desti Rizvan Elikli”.

Demek ki “Seyf el Müluk” destanını Farsçadan Azerbaycan Türkçesine çeviren, mükemmelleştiren, kendi yazısıyla elyazması kitabı yapan ve kuşaktan kuşağa ötüren bu unutulmuş simanın adı bellidir. Belli olmayansa onun hakkında şimdiye kadar söylenmemiş gerçektir. Ne mutlu ki Rizvan Elikli'nin kendi imzasında adını açık şekilde yazması bazı kalem sahiplerinin duyarsızlığına son verdi. 100 yıldan fazla bir zaman için unutulmuş bir aydınımızın hakkının geç de olsa verilmesi birçok konulara ışık tutabilir.

Görüldüğü üzere, destanın tercümanı ve hattatı adını Ebcet hesabı ve gizemlerle değil, açık olarak yazmıştır. Bu kitap “bitti, tamamlandı, yazılıp bitirildi” anlamına gelen “temret şod” Arapça ve Farsça birleşik sözlerden de açık görülüyor ki Rizvan Elikli destan üzerinde bir tek tercümanlık yapmamıştır. Onu ait olduğu halkın milli ruhuna aktarmaya ve bu destanı “nazım”la tercümeden kaçınıp “nesirle Türkçe tercüme kıldım”, gereken zaman rubailerle süslediğim diye söyleyen bazı çağdaşları gibi eserde tamamlama çalışmaları yapmaya çalışmıştır. Böyle olmasaydı, eserin sonunda kendi düşüncesini “bu kitap tamamlandı” yerine “Farsçadan Türkçeye bu kitap tamamlandı” diye yazardı. Destanın Bakü baskısında tek cümleyle de olsa bu fikrin onayı açıkça itiraf edilmiş: “Bizce “Seyf el Müluk”un Azerbaycan varyantını (Rizvan Elikli nüshasını -İ.Z.) yalnız tercüme eseri olarak kabullenmek doğru olmazdı.” AMBA Elyazmaları Enstitüsünde korunan destanın Rizvan Elikli’ye ait elyazması nüshasının Bakü baskısına önsözünde (s.10) eserin adının yazarlı kitap

olarak şifrelenmesi de bu gerçeğin onaylanmasına hizmet ediyor: R.E. Seyf el Müluk, B - 2277/14100.

Nedense, eseri iyi niyetle araştıran yazar “R.E” şifresine yaklaşımını belirtmemiştir. Arayışlarımızın bilimsel sonucu onu belirtiyor ki, “R” Rizvan Elikli’nin baş harfi, “E” ise soyadının veya babasının (...oğlu -İ.Z.) adının baş harfidir.

“Seyf el Müluk” destanının Rizvan Elikli nüshası “Kitab-ı Dede Korkut”tan beri süzülüp gelen, milli kökene, eski destancılık ve Türkçülük geleneklerimize bağlı bir eserdir. Onun ilk baskısının makaslanmış kısımları onarılıp tam metni Latin alfabesiyle basılırsa, adı geçen elyazması kitabının kaleme alınmasının 150. yılında (2014) bu girişim unutulmuş irse unutulmaz özenin parlak örneği olarak karşılanır ve söz kültürümüzün boy sırası bir kitap kadar artmış olur. Bu idea böyle bir düşünceye hak veriyor ki klasik irs geçmişi öğrenmek için bizi geriye götürse de, kalkınmaya, ileriye sesliyor...

Kaynaklar

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi (AMEA) M.Fuzuli adına Elyazmaları Enstitüsü, B. 2277/14100.

Seyf el Müluk. Bakü, Azərneşr, 1997. “Seyfel el Mülk”, s. 5.

Ag.e., s. 10.

Elyazmaları katalogu, 1.cilt, (düzenleyen: M.Sultanov). Bakü, Azerbaycan Bilimler Akademisi yayınevi, 1963.

Türk Elyazmaları katalogu. Bakü, Bilim yayınevi, 2007, cilt 1, s.12-17.